

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

СВІТОГЛЯД – ФІЛОСОФІЯ – РЕЛІГІЯ

Збірник наукових праць

Заснований у 2011 р.

Випуск 3

За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового

СУМИ
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2012

Summary

Nikolaienko Sergii. The problem of the psychological structure of suggestive influence.

Intentional (value-semantic) component suggestive influence the basics structural element suggestor orientation of the individual – its value orientations related to the implementation of suggestive influence. Cognitive (cognitive information) component presented suggestive of knowledge, facts, data, information and expertise on suggestive of self-management, finding the right information, information management, are intended to achieve the objectives of suggestive influence. Procedure (operational and regulatory) component in the psychological structure of suggestive influence is defined in the context of a task-based approach to suggestive influence.

Keywords: *a systematic approach, the psychological structure of the components of suggestive influence.*

УДК 159.962.7

Сергій НІКОЛАЄНКО, Світлана НІКОЛАЄНКО

ОСОБЛИВОСТІ СУГЕСТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ РЕЛАКСОПЕДІЇ

У статті аналізуються принципи, форми, способи, методи, прийоми такої сугестивної технології навчання, як релаксопедія. Розглядаються також деякі сучасні технології релаксації, які можна використовувати в релаксопедії.

Ключові слова: *сугестивна педагогіка, сугестивна технологія, релаксопедія.*

Постановка проблеми. Головний стратегічний напрямок розвитку європейської та вітчизняної систем вищої освіти лежить у площині вирішення проблем розвитку студента, технологізації навчання. Професійні вміння студента повинні бути спрямовані не просто на контроль знань та вмінь студентів, а й на творчий розвиток. Тому вибір педагогічної технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи викладача зі студентами.

Сугестивна технологія, відповідно до педагогічних технологій, є засобом психологічного впливу на колектив, який навчається. Цей засіб, керуючись тими чи іншими реакціями чи процесами в організмі людини, викликає ефект розширення пізнавальних і репродуктивних можливостей особистості, що в цілому спричиняє інтенсифікацію навчального процесу, тому що сугестія – це форма емоційно-вербального керування різними психічними, психофізіологічними та фізіологічними реакціями людини.

Тому релаксопедія як сугестивна технологія потребує подальшого вивчення і використання не тільки в середніх, але й у вищих навчальних закладах.

Аналіз актуальних досліджень. Фундаментальні основи сучасної релаксопедії закладено в дослідженнях І. Є. Шварца. Передумови розвитку релаксопедії спостерегаються у працях С. С. Лібиха, Б. К. Мойсеєва, А. С. Новоселової, Є. Г. Рейдера, А. М. Свядоша, Б. М. Чарного та ін. Подальшого розвитку релаксопедія набула у дослідженнях Н. В. Бланова, А. А. Вострикова, В. Й. Капмана, Г. А. Китайгородської, Е. Г. Костяшкіна, Т. Н. Метельницької, А. С. Садовської, Г. Н. Соборова, С. С. Пальчевського та ін.

Мета даного дослідження полягає в аналізі суттєвих характеристик релаксопедії як сугестивно-педагогічної технології з метою її подальшого використання у вузівському навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Сугестопедагогіка (від лат. *suggestio* – навіювання) – це такий напрям у педагогіці, який цілеспрямовано з навчально-виховною метою використовує засоби навіювання і, у свою чергу, поділяється на гіпнопедію, релаксопедію та сугестопедію [3].

Термін релаксація (від лат. *relaxation* – послаблення, відпочинок) у фізіології означає зниження тону м'язової мускулатури. Безпосередньо з навчальною метою вперше в 1965 році Є. Г. Рейдер та С. С. Лібих використали м'язову релаксацію й аутогенне тренування і прийшли до висновку, що існує вплив фазових станів, викликаних аутогенним тренуванням або релаксацією, на процеси запам'ятовування словесної інформації [4, с. 106–113].

У 1966 році в Пермському педагогічному інституті розпочала роботу лабораторія з вивчення проблем навіювання в педагогічному процесі під керівництвом І. Є. Шварца, який визначає релаксопедію як “один із видів педагогічного впливу, в якому стан релаксації є основою для наступного сугестивного впливу в навчальних і виховних цілях” [7, с. 306]. Тим самим терміном “релаксопедія” автор підкреслює зв'язок сугестивно-педагогічного впливу з релаксацією.

Релаксопедія певним чином стала відповіддю на проблеми, які породила гіпнопедія, яку нерідко звинувачували у перетворенні піддослідних учнів і студентів у пасивну особистість, у несанкціонованому вторгненні в підсвідомість, у непомірності завищення собівартості навчального процесу. Тому релаксопедія, в основному керуючись тими ж цілями, що й гіпнопедія, ставить завдання насамперед вирішити ті проблеми, які стримують розвиток гіпнопедичного навчання.

Орієнтація на прогресивну м'язову релаксацію й аутогенне тренування дозволили зробити релаксопедичне навчання економічно виправданим, а головне – перетворило студента з об'єкта в суб'єкт самоудосконалення. На відміну від гіпнопедії, релаксопедія уже не тішить себе оманливими ілюзіями навіювання таланту, стилю певної діяльності, навичок майстерності тощо. Поставлені ті цілі та завдання, які можуть бути реальними в умовах масової педагогічної практики.

Зважаючи на велику кількість методик психорегулюючого тренування, він запропонував релаксацією називати тільки ту частину аутотренування, яка забезпечує введення у стан фізичного і психічного спокою, а терміном “аутотренінг” позначати самонавіювання. І. Є. Шварц відзначає, що “в поняття релаксації ми включаємо як м'язове розслаблення, так і деякі елементи аутотренінгу у вузькому змісті слова. Саме психорегулююче тренування (релаксація) розглядається нами як початковий компонент релаксопедичного заняття” [7, с. 308].

Сугестивно-педагогічна цінність стану аутогенної релаксації полягає в тому, що на тлі аутогенного психічного й фізичного розслаблення значно підвищується сила навіювання й самонавіювання. Це й дає можливість використовувати саморозслаблення як своєрідний “стартовий майданчик” для різних педагогічних навіювань.

З погляду цілей нашого дослідження важливо виявити природу того психічного стану, що викликається *автогенним розслабленням* учня і становить сутність підвищеної сугестивності в релаксопедії.

З одного боку, І. Є. Шварц відзначає: “Релаксація являє собою *своєрідний гіпноїдний стан* (виділене мною – С. Н.), для якого характерне довільне розслаблення мускулатури й вегетативного апарату, а також відоме звуження свідомості” [7, с. 306–307].

З іншого боку, І. Є. Шварц справедливо підкреслює, що *автогенна релаксація* – це не гіпноз: “У гіпнозі індивід пасивний, він повністю підлеглий гіпнотизерові. Для релаксації, на відміну від гіпнозу, характерно активне самонавіювання суб'єкта” [7, с. 307]. Автор підкреслює, що “на кожному релаксопедичному занятті активна роль у психотренінгу належить самому учневі, але сеанс проводиться за особистої участі педагога, що виступає як інструктор і наставник” [7, с. 308].

Так, В. С. Лобзіним і М. М. Решетніковим проведено спеціальне дослідження про розходження між психічними станами, які виникають, з одного боку, у процесі аутогенного тренування (і, відповідно, аутогенної релаксації), а з другого боку – у процесі наведення пасивного (класичного) гіпнозу. При цьому авторами отримані переконливі, на наш погляд, результати, які свідчать про те, що в умовах аутогенної релаксації формуються наступні найважливіші прояви активного внутрішньоорієнтованого трансу суб'єкта.

За критерієм розслаблення: 1) в автогенному стані – є присутнім, активно тренується й підсилюється в процесі навчання від сеансу до сеансу, є одним з базисних елементів автотренінгу; 2) у гіпнотичному стані – є присутнім, пасивно заглиблюється гіпнотизером протягом одного сеансу.

За критерієм контролю свідомості: 1) в автогенному стані – психічна активність; 2) у гіпнотичному стані – психічна пасивність.

За критерієм контролю стану: 1) в автогенному стані – контроль внутрішній, активний, незалежний; 2) у гіпнотичному стані – контроль зовнішній, залежний.

За критерієм сугестивного фактора: 1) в автогенному стані – сугестивний фактор внутрішній, активний; 2) у гіпнотичному стані – зовнішній, пасивний.

За критерієм ставлення до змісту навіювання: 1) в автогенному стані – бажання досягти реалізації змісту, що самонавіюється; 2) у гіпнотичному стані – нерідко внутрішній опір змісту гетеронавіювання.

За критерієм особливостей мислення: 1) в автогенному стані – мислення активне, цілеспрямоване, перетворююче; 2) у гіпнотичному стані – подавлене.

За критерієм навичок самовпливу: 1) в автогенному стані – здобуваються й зберігаються на тривалий період часу; 2) у гіпнотичному стані – як правило, відсутні.

За критерієм стану після сеансу: 1) в автогенному стані – психічний стан активно формується залежно від майбутньої діяльності; 2) у гіпнотичному стані – психічний стан пасивно формується сугестором, при цьому часто виникає сонливість, млявість, апатія [1, с. 27–28].

Тому, на наш погляд, є серйозні підстави говорити про те, що в релаксопедії в процесі *автогенної релаксації* в учня формується стан не пасивного (класичного) трансу, а навпаки, стан активного внутрішньоорієнтованого трансу.

У релаксопедії кожне заняття складається із двох етапів: на першому етапі реалізується психорегулююче тренування, у процесі якого досягається автогенна релаксація; на другому етапі відбувається навіювання формул, спрямованих на розв'язання дидактичних або виховних задач [6].

У пошуках шляхів реалізації поставлених цілей та визначених завдань релаксопедія спирається на основні принципи і закономірності релаксопедичного навчання. До останніх релаксопедичного навчання у вищій школі можна віднести такі принципи і закономірності [6].

Принцип прогресивної м'язової релаксації й аутогенного тренування. Прогресивна м'язова релаксація й аутогенне тренування, які є наслідком психічної саморегуляції, формують у релаксопедичній системі основу для засвоєння значних обсягів навчальної інформації, стимулюючи увагу й поліпшуючи її показники. Після регулярних релаксопедичних занять студент, як правило, поступово переходить від стихійної її концентрації до цілеспрямованого регулювання й управління нею. Саморегуляція має значний вплив на відновлювальні процеси, на основі яких зроблено висновок про те, що засвоєння навчальної інформації в стані релаксації не викликає ознак втоми чи перенапруження, а навпаки, підвищує працездатність і самопочуття студентів.

Принцип активної і цілеспрямованої участі студента у процесі релаксопедичного навчання. Обумовлюється він тим, що основою будь-якої релаксопедичної діяльності є психічна саморегуляція. Без бажання самовдосконалюватися, активної праці над психічною саморегуляцією, самостійного формування відповідних установок усі засоби релаксопедії певним чином втрачають свій сенс. Для релаксопедії, на відміну від гіпнопедії, не є важливою визначеність інформації релаксопеда напередодні релаксопедичного сеансу. Немає необхідності точно вказувати час початку релаксопедичного сеансу.

Принцип цілеспрямованого використання синергізму свідомих та парасвідомих процесів під час релаксопедичного впливу на особистість. Доведено, що в процесі психічної саморегуляції активізуються всі психічні процеси, закладені в емоційно-вольовій, мотиваційній та інтелектуальній сферах. Різнобічно впливаючи на психічну діяльність людини, психічна саморегуляція сприяє активному впливові на резервні можливості організму. Насамперед за рахунок використання резервів неусвідомленої сфери психіки вдається досягнути узгоджених взаємовідношень усвідомлюваних і неусвідомлюваних компонентів, що позитивно впливає на навчальну діяльність студента. Таким чином, установки та навчальна інформація, які введені в стані релаксації, реалізуючись у практичній діяльності, переломлюються через сферу свідомості. Тоді синергетичні відносини сфер свідомого і несвідомого стають необхідною умовою високопродуктивної творчої діяльності особистості.

Принцип ненапруженого, легкого, радісного навчання. Напруженість тут пояснюється станом фізичної розслабленості під час релаксопедичних сеансів, легкість – відсутністю втоми, враженням відпочинку. Радість – наслідок відчуття власних мнемічних можливостей. Засвоєний на релаксопедичних заняттях навчальний матеріал вимагає своєї активізації на вищих рівнях – реконструктивному і творчому. Тому важливими є активізуючі засоби традиційної системи навчання, а це вже потребує певної опори на відповідні принципи останньої.

Особливо важливим для релаксопедії є *принцип самостійності та активності студентів у навчанні*, оскільки кожному з них потрібно навчитися самостійно виробляти в собі певний психофізіологічний стан.

Принцип протипоказання людям із психічними захворюваннями. Релаксопедія як ні один з інших напрямів сугестопедагогіки повинна зважити на стан здоров'я не тільки студента, а й педагога, оскільки релаксопедичні заняття протипоказані людям із психічними захворюваннями.

Розглянемо головні засоби, методи та прийоми релаксопедії. Засоби релаксопедичного навчання діляться на психологічні, дидактичні та виховні.

Психологічні засоби вимагають серйозної підготовки педагога-релаксопеда часто під керівництвом досвідчених психотерапевтів. Особливу вагу тут має вміння викладача допомогти своїм підопічним увійти в стан релаксації, оволодіти технікою аутотренінгу, вміти визначити ступінь навіювання. Необхідно виробляти в собі навички переборення казуїстичних випадків, коли той чи інший студент несподіваною поведінкою може загрожувати зривом усього релаксопедичного заняття.

Дидактичні засоби релаксопедичного навчання в окремих випадках вимагають певної глобалізації репродуктивного матеріалу кількох навчальних тем. У ході такої глобалізації, як правило, враховується тематичне опитування та особливості тієї чи іншої навчальної дисципліни.

Виховні заходи передбачають підбір індивідуальних формул навіювання з метою викорінення шкідливих звичок у студентів, переборення негативізму в їхній поведінці, дотримання здорового способу життя.

Засобом, який допомагає студентам глибше зануритися в стан релаксації, є функціональна музика, яка, як правило, повинна відповідати структурі та цілям психорегулюючого тренування. Інструментування її, темп, лад, регістр мають визначатися завданнями релаксопедичного сеансу.

Головні критерії для музичних творів: 1) темп – помірний для першої і третьої частин програми і повільний для другої; 2) регістр – середній за висотою (дуже низькі й дуже високі звуки діють збуджуюче); 3) інструментування – виключає твори, які виконуються на інструментах з незвичайними звуками, наприклад, електроінструментах.

Методи та прийоми релаксопедії відрізняються від гіпнопедії своїм різноманіттям. У лабораторії І. Є. Шварца розроблено релаксопедичний метод навчання. Проведені дослідження засвідчили, що найкращий навчальний ефект забезпечується в стані чотириелементного психорегулюючого тренування: фізичне і психічне розслаблення, відчуття важкості й теплоти у правій руці.

Після цього основна частина заняття (60–65 хвилин) відводиться на засвоєння нового навчального матеріалу. Кожна інформаційна одиниця повторюється тричі в різному інтонаційному оформленні. Спочатку із запитальною інтонацією, потім – з м'якою, ліричною, а після цього – з імперативною. Велике значення має промовляння студентами слів пошепки. Останні 5–10 хвилин релаксопедичного заняття займає виведення їх зі стану релаксації та вправи, які активізують засвоєний навчальний матеріал.

Б. М. Чарний практикував проведення частини релаксопедичного заняття з відкритими очима: спочатку студенти ввійшли у стан релаксації із закритими очима, отримували установки на міцне запам'ятовування навчальної інформації. Після цього вводилася така формула: “Я буду рахувати до трьох. На рахунок “три” ви відкриєте очі. Уся увага на дошку (або екран). Запам'ятовуємо все, що там записано або намальовано. Повторюємо: “У мене відмінна пам'ять. Легко запам'ятовую. Я зосереджуюсь на запам'ятовуванні” [5, с. 89–97].

Студенти розплющували очі, викладач послідовно коментував усю записану інформацію, повторюючи кожен 2–3 рази. Після цього студенти знову заплющували очі, отримуючи установки на активне застосування матеріалу упродовж повторення і під час здачі екзамену. Після цього проводився вихід зі стану релаксації.

Упродовж експериментального пошуку апробувалися такі варіанти методів психічної саморегуляції з відкритими очима: 1) психічна саморегуляція за умови, коли очі розплющені й погляд упродовж усього сеансу фіксується на одній точці; 2) психічна саморегуляція з відкритими очима за умови впливу словесних формул, які створюють уяву одноманітного руху; 3) психічна саморегуляція з відкритими очима за умови стимулювання одноманітного руху всіма студентами групи.

Найсприятливішим виявився останній варіант. Для оволодіння цією методикою підготовчі заняття зі студентами починаються з розповіді про сутність і можливості саморегуляції. Завдання такого заняття – пробудити бажання займатися психічною саморегуляцією з метою поліпшити свої навчальні досягнення.

У наступні дні проводяться 2–3 сеанси психічної саморегуляції із закритими очима за традиційною чотириелементною методикою: фізичний і психічний спокій, права рука важка і гаряча.

Після цього можна переходити до засвоєння нового варіанта психічної саморегуляції. Розпочинати його потрібно з перевірки навіюваності студентів.

Головна особливість цієї методики полягає в тому, що тут прямі формули розслабленості, важкості й тепла замінюються образними

уявленнями з підкріпленням монотонного руху. У цілому забезпечується занурення студентів у заданий стан в умовах, коли очі відкриті. Це розкриває нові можливості для розв'язання педагогічних завдань. Студенти бачать один одного і викладача, бачать наочні посібники, читають пропоновану інформацію на дошці чи екрані (дисплеї) і при цьому перебувають у стані релаксації. Такі заняття успішно проходять тоді, коли студенти навчаються з бажанням і вірою в успіх, що так потрібно для вимог, які визначаються вимогами європейських освітніх стандартів, закладених в ECTS.

Необхідно підкреслити, що навчальний матеріал, введений у стані релаксації, повинен знайти свою реалізацію на традиційних заняттях. Заняття з психічної саморегуляції не замінюють традиційних, а лише доповнюють їх.

Дещо іншу методику проведення релаксопедичного заняття запропонував Б. К. Мойсеєв, в основу якої було покладено графічне оформлення засвоєного матеріалу. Структура релаксопедичного заняття за цією методикою має такий вигляд: 1) аудіовізуальне ознайомлення з новим навчальним матеріалом; 2) повторення навчального матеріалу за викладачем; 3) уведення в стан релаксації; 4) записування нового матеріалу в конспекти; 5) активізація засвоєного в стані фізичного і психічного розслаблення [2].

Запис у конспект чи робочий зошит повинен бути не просто механічним списуванням нової інформації. Студентам необхідно постаратися пригадати написане, не дивлячись на дошку чи екран. Тільки після того, як усі інформаційні одиниці записані, студенти можуть звірити написане з оригіналом і за умови необхідності внести відповідні корективи.

Така методика забезпечує оптимальне співвідношення слухової пам'яті (під час сприйняття навчального матеріалу) із зорово-моторною (під час промовляння навчального матеріалу) і руховою (під час відтворення сприйнятої навчальної інформації у письмовій формі).

Контроль та оцінка знань результатів релаксопедичних занять проводиться упродовж усього навчального року (семестру) і завершується підбиттям загальних підсумків.

Особлива роль контролю повинна бути під час проведення релаксопедичних сеансів. Після їх закінчення необхідно в усній чи письмовій формі провести перевірку засвоєння нового навчального репродуктивного матеріалу. Доцільно таку перевірку проводити у вигляді предметного диктанту.

Однак оцінку творчого рівня засвоєних на релаксопедичному сеансі нових знань необхідно проводити на наступних заняттях. Бажано, щоб такі заняття відбувалися в інтерактивній чи ігровій формі.

У структурі релаксопедичного заняття розрізняються такі етапи:

1. Попереднє ознайомлення з новим інформаційним матеріалом. Усвідомлення цього матеріалу студентами, формування образу інформаційного матеріалу в зорових і слухових зв'язках. Застосування наочності (10–15 хвилин).
2. Уведення студентів у стан релаксації (5–7 хвилин).
3. Релаксопедичне засвоєння нової інформації. Використання різноманітного інтонаційного забарвлення заучуваного матеріалу для створення стійких звукомоторних образів. Бажано, щоб студенти з тією ж самою інформацією пошепки повторювали інформацію (20–25 хвилин).
4. Завершення релаксопедичного сеансу формулюваннями: “Я вірю в себе!”, “Я запам'ятаю навчальний матеріал!”, “Я відчуваю себе бадьорим і свіжим!”
5. Виведення зі стану релаксації. Виконання творчих завдань, які актуалізують застосування нової інформації. Можлива письмова робота з метою перевірки якості засвоєного матеріалу (5–10 хвилин).
6. Перерва між академічними годинами (5 хвилин).
7. Проведення другої половини заняття з використанням інтерактивних та креативних технологій навчання.

Висновки. Отже, на основі огляду основних навчальних релаксопедичних форм можна зробити висновок, що для їхнього проведення педагогу потрібно на базі глибоких теоретичних знань набути складних практичних навичок у визначенні ступеня навіюваності студентів, організації та проведенні сеансів психічної саморегуляції, демонстрації різноманітних психологічних дослідів. Для того, щоб стати наставником для бажаючих самовдосконалитися, потрібно насамперед наполегливо попрацювати над самим собою.

Література

1. Лобзин В. С. Аутогенная тренировка : справочное пособие для врачей / В. С. Лобзин, М. М. Решетников. – Л. : Медицина, 1986. – 280 с.
2. Моисеев Б. К. Некоторые вопросы методики релаксопедического обучения иностранным языкам в средней школе / Б. К. Моисеев // Взаимосвязь убеждения и внушения в педагогическом процессе. – Пермь : ПГПИ, 1976. – Вып. 1. – С. 59–83.
3. Пальчевський С. С. Сугестопедагогіка: новітні освітні технології : навчальний посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 351 с.
4. Рейдер Е. Г. Запоминание языкового материала в условиях мышечной релаксации аутогенной тренировки / Е. Г. Рейдер, С. С. Либих // Вопросы психологии. – 1967. – № 1. – С. 106–113].
5. Чарный Б. М. Исследование возможности закрепления знаний хронологии с помощью психической саморегуляции / Б. М. Чарный // Взаимосвязь осознаваемых и неосознаваемых компонентов психики в педагогическом процессе. – Пермь : ПГПИ, 1979. – С. 89–97.

6. Шварц И. Е. Внушение в педагогическом процессе : монография / И. Е. Шварц. – Пермь : ПГПИ, 1971. – 304 с.
7. Шварц И. Е. Внушение в педагогическом процессе [Электронный ресурс] : монография / И. Е. Шварц. – Пермь, 1974. – Режим доступа : http://shvarts.pspu.ru/book/uchitel_vnushenie-v-ped-processe_shvarts.pspu.ru.pdf.
Отримано 01.06.2012

Summary

Nikolaienko Sergii, Nikolaienko Svitlana. Features suggestive of learning technologies with relaksopediya.

The article analyzes the principles, forms, techniques, methods, techniques such suggestive technologies of learning as relaksopediya. Analyzes some modern technology suggestive of relaxation, which can be used relaksopedii. During relax pedagogical learning in higher education should include the following principles and patterns: the principle of progressive muscle relaxation and autogenic training, principles of active and purposeful participation of students during relaksopedych-noho learning principle of purposeful use of synergies and unconscious processes during relax pedagogical influence on personality principle fatigue, easy, joyful learning, the principle of independence and activity of students in learning.

Keywords: *pedagogy suggestive, suggestive technology, relaksopediya.*

УДК 378.3:811

Larisa OTROSCHENKO

INTERCULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

In the article different approaches to the concept “intercultural competence” are considered. On the basis of thorough analysis of many scientists’ and practitioners’ theoretical and practical aspects studies, complex phenomenon “intercultural competence” structure is presented. The author also identifies intercultural competence development resources in the system of higher education and pays special attention to the key building blocks of intercultural competence, and namely to attitudes, knowledge and awareness, action and skills. The author gives separate characteristics of knowledge required for intercultural competence formation and development, identifying possible ways of its gaining in the higher education system.

Keywords: *intercultural competence, higher education, skills, knowledge, attitude, awareness, development.*

Problem Statement. At the beginning of the twenty-first century world’s institutions of higher education face many challenges including the tasks of remaining intellectually and culturally viable in a quickly changing world, preparing students to compete in the global labor market and interact with people from other ethnic, religious, cultural, national and geographic